

Čas, časová osa a kalendář v lidských dějinách

Mgr. Miroslav Houska, Mgr. Tomáš Mikeska, Mgr. Petr Procházka

Anotace: Jak jdou po sobě jednotlivá století? Jaké známe kalendáře? V jakých stoletích se odehrály významné události? V kterých staletích žili významné osobnosti?

Citát:

„Čas si vymysleli lidé, aby věděli, od kdy do kdy a co za to.“ (Jan Werich)

Vzdělávací obor příspěvku: Dějepis

Klíčová slova: čas, časová osa, kalendář, letopočet, historická epocha

Klíčové otázky:

Jak jdou po sobě jednotlivá století?

Jaké známe kalendáře?

V jakých stoletích se odehrály významné události?

V kterých staletích žili významné osobnosti?

Úvod

Téma „Čas, časová osa a kalendář v lidských dějinách“ nezabírá v učebním plánu dějepisu moc velké místo, přestože patří k důležitým tématům. Jedná se o základní pilíř nejen dějepisu, ale i české a světové literatury, dějin umění a dalších humanitních předmětů. Téma je podstatné pro chápání časových údajů a pochopení souvislostí dějinných událostí. Časová osa by měla být součástí každé vyučovací hodiny, žáci by ji měli mít neustále před sebou.

Představujeme spolu s mladými učiteli dějepisu krátké motivující činnosti, které u žáků aktivují zájem o časovou posloupnost a chronologii. Připravili jsme dvě metodiky – jedna je určena pro žáky 2. stupně základních škol, druhá pro žáky středních škol. Aktivitu můžete vyzkoušet buď v rámci jedné vyučovací hodiny, nebo jako aktivující prvek na začátku každé vyučovací hodiny.

Pokud žáci zvládnou a pochopí časovou posloupnost, budou lépe chápat i příčiny a důsledky dějinných událostí a jejich dopady na lidstvo.

Očekávané výstupy

Žák:

- zvládne základní orientaci v historickém čase a prostoru.
- seřadí hlavní historické epochy v chronologickém sledu.
- orientuje se na časové ose a v historické mapě, řadí hlavní historické epochy v chronologickém sledu a uvede hlavní historické epochy.
- zanesse na časovou osu data před i po našem letopočtu, rozlišuje pravěk, starověk, středověk a novověk; uvědomí si přelomové události, které k dataci vedou; rozumí řazení do století.
- lokalizuje místo významné dějinné události v současném světě.
- chronologicky seřadí klíčové události českých a světových dějin.

Klíčové kompetence RVP:

Kompetence komunikativní

Žák:

- dokáže naslouchat s cílenou pozorností.
- dokáže být přístupný návrhům a názorům jiných.
- dokáže dát mluvčímu pozitivní zpětnou vazbu.
- zvládá komunikaci ve vyhraněných situacích adekvátně ke svému věku.
- zvládá názvosloví osvojených témat.

Kompetence sociální a personální

Žák:

- chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu.

Kompetence k učení

Žák:

- propojuje získané znalosti do souvislostí.
- získané poznatky kriticky zhodnotí a formuluje závěry.
- kriticky hodnotí výsledky vlastního učení, obhájí svůj názor, argumentuje.
- získané informace využívá i v jiných předmětech.

- vhodně volí zdroje informací dle vlastního uvážení.
- získané informace dává do souvislostí a vyvozuje nové poznatky.
- dokáže se poučit z chyb vlastních i cizích, diskutuje o nich, zaujímá kritická stanoviska.
- umí využít informace z časové osy.

Kompetence k řešení problémů

Žák:

- kriticky myslí.
- samostatně vyhledá vhodné informace.
- naplánuje, promyslí řešení problémů.
- rozpozná příčinné vztahy a širší souvislosti.
- správně se rozhoduje v různých problémových situacích adekvátně svému věku.
- samostatně aplikuje osvědčené postupy na obdobné i nové problémové situace.

Mezioborový přesah:

Matematika – práce s časovou osou

Průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova
 - *Sociální rozvoj (např. komunikace)*
 - *Morální rozvoj (např. řešení problémů)*
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
 - *Evropa a svět nás zajímá*

METODICKÁ ČÁST

Časová osa – metodický list

Mgr. Petr Procházka

Úvod

Pro správné pochopení historie a vlastního „toku“ dějin a času je zapotřebí správně pracovat s tzv. časovou osou a se samotným plynutím času nejen v dějinách, ale i v našem běžném životě.

V rámci výuky historie (dějepisu) je porozumění této problematiky zcela zásadní v šestých ročnících základních škol. V tomto období se žáci „poprvé“ vážně setkají s historií probíhající před naším letopočtem a pro některé z nich je velkým problémem pochopit počítání letopočtů před rokem 0, tedy pozpátku (pokud budeme akceptovat, že rok 0 byl). Při řešení tohoto problému můžeme efektivně využít časovou osu jako didaktickou pomůcku pro názorné vysvětlení probírané látky.

Nemůžeme ovšem opomenout také další využití časové osy při chápání dějin jako celku a při chápání historie, přítomnosti i budoucnosti života vlastního i vlastní rodiny.

Hlavní cíle výuky:

Žák:

- dokáže vysvětlit princip časové osy.
- dokáže se orientovat v čase.
- zná základní období historie a dokáže je zařadit.
- dokáže vysvětlit pojmy letopočet, století a dokáže je použít v praxi.
- zvládá početní úkony s letopočty před naším letopočtem.

Metodická část

Časová dotace

Pro zvládnutí tohoto tématu stačí jedna vyučovací hodina (45 minut), nebo můžeme aktivity rozdělit do více vyučovacích hodin. Doporučuji s časovou osou pracovat názorně. Vhodnou formou je práce s pracovními listy, je ale třeba brát zřetel na časté změny činností v průběhu hodiny. Aktivity a pracovní metody je třeba volit podle schopností žáků.

Motivace

Před začátkem samotné práce je vhodné zařadit motivační prvky, které přiblíží žákům zvolené téma. Můžeme využít historii školy a její významné události v chronologickém sledu, nebo vlastní historii jednotlivých žáků, kde se předpokládá domácí příprava (každý žák vypracuje rodokmen svojí rodiny).

Metody a učební pomůcky

- frontální výuka
- skupinová práce
- diskuse
- tabule
- pracovní listy
- lístky s konkrétními událostmi

Ročník

Toto téma by měl každý pedagog zařadit do výuky na počátku druhého stupně základní školy (nebo v odpovídajících ročnících víceletých gymnázií). Téma lze zopakovat a dále rozvíjet i v dalších ročnících dle uvážení pedagoga.

Struktura vyučovací hodiny

- a) **Úvod:** příchod, pozdrav, uvedení do tématu (5 minut)
- b) **Frontální výuka:** Učitel na tabuli nakreslí časovou osu a označí všechna základní období dějin. Při výkladu uvede základní charakteristiky jednotlivých období a vysvětlí „tok“ času v rámci dějin. Pokusí se vysvětlit počítání letopočtů před naším letopočtem. (15 minut)
- c) **Pracovní listy:** Učitel rozdělí žáky do skupinek (dle počtu žáků ve třídě, ve skupině maximálně 5 žáků). Každá skupina bude mít časový limit na vyplnění pracovního listu (viz. Příloha). (5 minut).
- d) **Výsledky skupinové práce:** Učitel vyzve každou skupinu, která zbytku třídy představí výsledek své práce minimálně u jednoho z úkolů v pracovním listě. (5 minut).
- e) **Praktické ukázky:** Před samotnou edukací může učitel využít několik motivačních otázek, např.: Kdo z vás zná všechna období lidských dějin? Mohla se Božena

Němcová potkat s Napoleonem? Ve kterém století se narodila vaše babička? V další fázi hodiny učitel rozdělí tabuli na dvě části (před naším letopočtem x našeho letopočtu). Každý žák ve skupinkách dostane na lístečku jednu konkrétní událost, kterou na tabuli vždy žáci jedné skupiny umístí podle toho, zda se stala před naším letopočtem nebo našeho letopočtu. Se zbytkem třídy probíhá krátká diskuse nad výsledkem, kde učitel vystupuje pouze jako moderátor. Je potřeba prostřídat všechny skupinky. (10 minut)

f) **Závěr:** zhodnocení hodiny, reflexe (5 minut)

Autoevaluace

Žáci během krátké doby dokážou pochopit zákonitosti času. Zvládají orientaci v dějinách i díky konkrétním příkladům, které si mohou sami vyzkoušet v praxi (pracovní listy). Jediný problém vidím v tom, že žáci v tomto věku (6. ročník ZŠ) ještě nedokážou efektivně spolupracovat. Ve skupinkách často probíhá vnitřní boj, žáci si nedokážou naslouchat. Na druhou stranu se ale umějí podpořit a umí přijmout názor a radu od další osoby.

V praxi se mi tento postup již několikrát osvědčil. Pouhé vysvětlení často k úplnému pochopení problematiky nestačí. Při aplikaci konkrétních příkladů je edukace úspěšnější.

Další důležitou částí jsou samotné pracovní listy. Jak jsem již psal, měly by být koncipovány dle věku a schopností žáků. Do pracovního listu dávám vždy maximálně 6 úkolů, které je třeba ještě v téže hodině vyhodnotit a nejlépe „přetavit“ ve smysluplnou diskusi. Velká část žáků teprve při praktickém řešení pochopí danou problematiku a naučí se s ní pracovat.

V této hodině jsem také použil jiné ztvárnění časové osy. Osobně používám osu vodorovnou a byl jsem rád, že žáci neměli problémy se zvládnutím změny, tedy s osou svislou, kterou jsem použil tentokrát.

V rámci této problematiky bych mohl více použít příklady z běžného života, který je žákům bližší. To by si ale vyžádalo větší časovou dotaci, na kterou bohužel ne vždy máme prostor.

Citace k obrázkům:

Rytíř

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zbroj#mediaviewer/File:Maximilienne-p1000557.jpg>

Hoplít

http://cs.wikipedia.org/wiki/Hopl%C3%ADt#mediaviewer/File:Greek_hoplite.png

Parní stroj

http://cs.wikipedia.org/wiki/Parn%C3%AD_stroj#mediaviewer/File:Steam_engine_nomenclature.png

Pravěk

http://cs.wikipedia.org/wiki/Lovci_mamut%C5%AF#mediaviewer/File:Font-de-Gaume.jpg

Věstonická venuše

http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C4%9Bstonick%C3%A1_venu%C5%A1e#mediaviewer/File:Vestonicka_venuse.jpg

Parthenon

http://cs.wikipedia.org/wiki/Parthen%C3%B3n#mediaviewer/File:2006_01_21_Ath%C3%A8nes_Parth%C3%A9non.JPG

Laurin a Klement

http://cs.wikipedia.org/wiki/Laurin_%26_Klement_A#mediaviewer/File:12-01-11-autostadt-wolfsburg-by-RalfR-301.jpg

Hradby města Carcassonne

http://cs.wikipedia.org/wiki/Opevn%C4%9Bn%C3%AD#mediaviewer/File:Carcassonne_21.jpg

Časová osa – metodický list

Mgr. Miroslav Houska

Úvod

Základním aspektem dějin a dějinných událostí je, že se odehrávají v určitém čase a prostoru. Proto je nesporně důležitá znalost způsobů časové orientace v dějepisném slova smyslu. V tomto případě není rozhodující, zda se jedná o dějiny celých civilizací, národů, nebo dějiny konkrétních osob, či událostí našeho vlastního života. Pochopení principu plynutí času a orientace v této problematice je tak jedna z důležitých schopností praktického života, jež by měla výuka historie poskytnout.

Studenti 1. ročníku šestiletého gymnázia již určité zkušenosti s předmětem historie mají, přesto jsou jejich znalosti poněkud nesourodé s ohledem na jejich dosavadní, různou intenzitu studia i způsob výuky. Proto se na počátku tohoto ročníku začíná při studiu historie od základu, připomenutím způsobů chápání času, počítání a měření času a podobnými aktivitami. Vzhledem k jejich určitým dosavadním znalostem a zkušenostem se studiem historie jde spíše o téma opakovací, které pomůže upevnit a prohloubit dosavadní získané informace.

Hlavní cíle výuky

Žák:

- dokáže se orientovat v čase.
- dokáže vysvětlit princip časové osy a její použití.
- dokáže vysvětlit rozdíl mezi lineárním a cyklickým chápáním plynutí času.
- zná základní členění historických období a dokáže je chronologicky seřadit.
- dokáže pracovat s příslušnými pojmy a správně je používat.
- prokáže schopnost početních úkonů s letopočty (před naším letopočtem i našeho letopočtu).

Metodická část

Časová dotace

Pro uskutečnění tohoto tématu dostačuje 1 vyučující hodina (45 min.). Vyjma pracovního listu jsou zde uvedeny dvě další společné aktivity, které umožní studentům aktivní odpočinek, určité uvolnění a zároveň stálý kontakt s tématem.

Motivace

Vhodnou motivací se nabízí odkaz na vlastní historii, respektive na historii vlastní rodiny v podobě rodokmenu, nebo alespoň významných mezníků v historii rodiny. Další možností je správně zařadit děj oblíbené dobrodružné literatury, či filmu, nebo správně určit, zda se mohli setkat konkrétní známé osobnosti.

Metody a učební pomůcky

- frontální výuka
- diskuze
- skupinová práce
- tabule
- projektor
- pracovní listy
- připravené lístky s událostmi
- připravené lístky s letopočty

Ročník

V případě víceletých gymnázií je téma vhodné zařadit na začátek výuky v prvním ročníku, jak bylo zmíněno výše. V případě potřeby a vhodnosti je možné je využít i ve vyšších ročnících v patřičné souvislosti s dalšími tématy.

Struktura vyučovací hodiny

- a) **Úvod:** příchod, pozdrav, stručné představení nadcházející hodiny (5 min.)
- b) **Frontální výuka:** Především zopakování již známých pojmů a doplnění nových. Vysvětlení rozdílu při vnímání času lineárním nebo cyklickým způsobem. Upozornění na problematiku pojmu „rok 0“ a vysvětlení základního pojmosloví. (10 min.)
- c) **Pracovní list:** Pracovní list je pro individuální práci, ale v případě potřeby se mohou žáci spolu radit. (cca 13 min.)
- d) **Aktivity** (viz příloha): časová osa: každý student dostane jednu událost. Projektorem se promítne zadání a studenti mají za úkol rozdělit se do skupin – před naším

letopočtem a našeho letopočtu. Po úspěšném splnění se pak všichni musí správně seřadit do „živé časové osy“.

- letopočtové domino: každá dvojice studentů dostane rozstříhané kartičky „domina“ a musí je správně pospojovat. (celkem cca 12 min.)

e) **Závěr:** reflexe a zpětná vazba, odpovědi na případné dotazy (5 min.)

Autoevaluace

Vzhledem k tomu, že základní pojmy a principy nebyly pro studenty úplně nové, byl úvod do problematiky poměrně hladký a svižný. Poměrně rychle se podařilo vysvětlit rozdíly lineárního a cyklického prožívání času. Překvapivě s pochopením, bez obtíží, studenti reagovali i na problematiku roku 0. Aktivity plnily přiměřeně zodpovědně, vzhledem ke svému věku, jak v celotřídní skupině, tak ve dvojicích. Mnohem větší problém činilo matematické vyjádření přepočtu na islámský letopočet. Mezipředmětová vazba matematiky a historie byla pro mnohé neočekávaná až nepochopitelná. Což jen plně potvrzuje nutnost její větší podpory. Další úskalí se objevuje v případě tematického zadání z oblasti, která zatím nebyla v rámci výuky probíraná. To se týká především druhé části otázky č. 4 a otázky č. 5. Tyto úkoly mohly být zdárně splněny jen při spolupráci s vyučujícím. Na druhou stranu se tak studenti předběžně seznamují s pojmy a souvislostmi, s nimiž se později stejně setkají a mohou je již správně vnímat jaksi „podprahově“.

Zdroje použitých obrázků

Přemysl Otakar II. http://www.zlate-mince.cz/i/F681_Premysl_Otakar.jpg

kníže Václav <http://www.skaut3oddildvur.estranky.cz/img/picture/32/vaclav-detajl.jpg>

Karel IV. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/16/Charles_IV-John_Ocko_votive_picture-fragment.jpg/250px-Charles_IV-John_Ocko_votive_picture-fragment.jpg

Ludvík Jagellonský <http://dinosauri-bakov.blog.cz/galerie/panovnici-ceskych-zemi/obrazek/40758970>

Rudolf II. <http://www.cojeco.cz/attach/ilustrations/3b49a8f86d02a.jpg>

František Josef I. http://www.silver-gold.cz/fotky14659/Dukaty/František_Josef_I_-_450.jpg